

Öyle yaşadı, 'insan' gibi...

Bir isim, bir gövde altındaki tek kadın olmadı hiç. Ne kadar insan varsa onu tanıyan, o kadar Behice Boran anlatılırdı... Türkiye İşçi Partisi'nin aynı zamanda Türkiye'nin ilk kadın Genel Başkanı'ydı. Kapitalizmin göbeğinde Amerika'da kendine yol olarak sosyalizmi seçmiş, bu seçiminden hiç ama hiç pişmanlık duymamıştı. Kararlı, dirençli ve mücadeleciydi. Eğer bir bedel sorulursa, bir insan için en ağır payına düştü: Sürgünde öldü.

Pazartesi Dergisi, ölümünün onuncu yılında dostlarının, parti arkadaşlarının ve öğrencilerinin ağzından bir Behice Boran portresi çizdi okurlarına. Bu yazıdan alıntılarla biz de Behice Boran'ı anıyoruz:

Amerika'da bir Kazan kızı...

Bursa'da doğduğunu, anne ve baba tarafının farklı yıllarda Kazan'dan göçettiklerini, babasının Bursa'da zahire ticareti yaptığını söylemişti Uğur Mumcu'nun yaptığı röportajında. Dönemine göre "ileri"ciydi ailesi. Evlerine iki gazete giriyordu ve politika konuşuluyordu. "Daha ilkokula başlamadan öğrendiğim ilk manzume ya da şiir, Anadolu köylüsünün perişanlığını ve yakınmalarını anlatıyordu" demişti aynı röportajda.

Kolej eğitiminden sonra 1939 yılında sosyoloji öğrenimi için Amerika'ya gittiğinde tanışmıştı Marx'ın yapıtlarıyla. Yine de kendisi için "Marksistim" demedi. Onun için Marksizm toplumu anlamamanın bilimsel yoluymuştu. Türkiye'ye döndüğünde bir süre lise öğretmenliği yaptı, sonra da Ankara Üniversitesi Dil Tarih Fakültesi sosyoloji bölümüne doçent olarak atandı. Aynı yıllarda, çevresindeki siyasi oluşumlara ilgi gösteren, sempati duymasına rağmen Şefik Hüsnü'nün partisine üye olmayan, "Yurt ve Dünya" ile "Adımlar" dergilerinde yazan, üniversitedeki başarılarıyla tanınan aydın bir kadındı. Bütün bu çalışmalarının arasına bir de evliliği sıkıştırmış, 1946'da çevirmen Nevzat Hatko ile evlenmişti.

Hayatının dönüm noktalarından biri 1948'e denk düştü. "Görüşler" dergisine yazdığı bir yazıdan dolayı, üniversitedeki kadrosu kaldırıldı.

Hapishaneler ve sürgünler...

Behice Boran 1950'de Türk Barışseverler Cemiyeti'nin kurucu üyeleri arasında yer aldı ve başkan oldu. Meclis'e Kore'ye asker gönderilmesine karşı çıkan telgraf göndermeleri ve aynı konuda bildiri dağıtmaları nedeniyle bir grup arkadaşıyla birlikte tutuklandı. On beş ay hapis cezasına çarptırıldı. Bir yıl sonra tekrar cezaevindeydi, bu kez adı

1953 Komünist Tevkifatı'nın hedeflediği isimler arasında geçti. 1954'te tahliye oldu. Gözaltıları, tutuklanmalar arasında bir kızı oldu. Doğumdan kısa bir süre sonra ölen kızına Elif adını verdi. İkinci doğumunda bir oğul uzatıldı kollarına, arada bir yaşadığı düşüklerin korkusuyla ona "Dursun" ismini koydu. Dursun, Melih Cevdet Anday'ın şiirinde, Ruhi Su'nun türkülerinde büyüdü.

Behice Boran, Türkiye İşçi Partisi'ne girdiğinde yıl 1962'ydi. TİP'ten önceki annesini şöyle anlattı Dursun:

"1960'a kadar annemin fazla bir siyasi faaliyetini yoktu. O zaman tercüme büroları vardı. Evde çeviri yapar, okur yazardı. Gelen giden olurdu tabii. Evde hem anneanne hem babaanne vardı. Normal bir anneden farksızdı. Benim anneye ihtiyacım olduğu dönemde bir anneydi o. Evdeydi hep."

Boran iki yıl sonra merkez yürütme kuruluna, 1965 seçimlerinde de Urfa milletvekiliğine seçildi. Dursun, milletvekili annesini ise şöyle aktardı:

"... Liseye gidiyordum. Ben eve geliyordum, o yok, ben yatıyorum, o gece geç geliyor, ben sabah erken çıkıyorum filan. Böyle buzdolabının kapısına notlar bırakarak yaşadığımız bir dönem. O seçim bölgelerine, toplantılara gider, ben okuldan gelirim evde yemek yok. Ama kötü anne değildi..."

Oysa arkadaşı Necla Fertan, Behice Boran'ın her dakika oğluna doğru mu, yanlış mı davrandığını düşündüğünü söylüyordu. Ama "ihmal" duygusundan kaynaklanmıyordu bu sorular, "Okuması için daha fazla baskı yapsa mıydım?" gibi düşüncelerin sonucuydu.

1970 yılında yapılan TİP dördüncü büyük kongresinden ise partinin genel başkanı olarak çıktı Behice Boran. 12 Mart'ta 15 yıla mahkûm edildi. Cezaevi arkadaşı Sevgi Soysal, "Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu" kitabında Boran'ı şöyle anlatıyordu:

"... Hiç boşa harcamıyor kendini. Gücünü hep kendi seçtiği ve gerekli bulunduğu biçimde harcayanlardan, boş yorgunluklardan titizlikle sakınanlardan... O ilk tutukluluk yazında, gölgeye çektiği iskemlesinde oturduğu geliyor gözümün önüne. Dizlerinin altından lastikle tutturduğu çorapları, terlikleri, durgun ve donuk bakışlarıyla, hayatla nasıl başa çıkacağını düşünen bezgin bir ev kadınına benziyordu daha çok.

Ama mahkeme başlayınca değişiverdi.

Behice Boran'ın

ölümünün üzerinden on yıl geçti. Türkiye'nin parti genel başkanı ilk kadınıydı. İki kez kurulan, iki kez de kapatılan Türkiye İşçi Partisi'ne adadı hayatını. Gözaltıları, tutuklanmalar, hapislikler ve sürgün kaçınılmazdı. Dostlarını tadı damakta kalan yemeklerle ağırladı, oğluna reçel yaptı ve hep sosyalizme inandı...

Birgün öncesinden sardığı gümüş renkli saçlarını eli bu işlere yatkın olan Sevim Onursal'a taratıp hani nerdeyse sevgilisiyle buluşacak bir genç kız titizliğiyle giyinirdi. İyi görünmeliydi mahkemede, dirençli bir resimdi istediği. Başardı da bunu..."

Boran'ın cezaevine ilişkin anılarından birini de Neşe Erdilek aktarıyordu.

Bir gün Behice Hanım'a hapishanede en çok neden etkilendiği sorulmuş, o da yanıtlamıştı:

"En yaşlı bendim, tutuklu kadınların çocukları bana 'anneanne' derlerdi. Bir gün havalandırmada güneşlenirken, küçük bir çocuk yanıma geldi. 'Anneanne gel, sana birşey göstereceğim' dedi. Duvarın dibinde küçük bir ot bitmiş. 'Anneanne, ağaç bu mu?' dedi."

Demir parmaklık...

Elleriyle açtığı hamurlar, konuklarına ikram ettiği güzel yemekler, tertemiz bir ev, onca maddi sıkıntı içinde sofraya konan tabakların takım olması, önceleri çapkın, kumarbaz sonraları felçli bir koca... Sürgündeyken bir türlü görüşülemeyen bir oğul, ona yağmurluk almak için sığınmacı aylığından biriktirilen paralar ve reçel...

Bütün bunlar dostlarının gözünde "kadın" Behice Boran'ın göstermediği yaralar ve politikadan soluklandıkça yaşayabildiği keyifler ... Sevinç Erdilek, onun felç geçiren kayınvalidesinin külotlarını, bezlerini kimseye yıkatmadığını unutamıyor:

"Çok iyi bir sosyalistti, özel yaşamında da sosyalizmi uyguladı. Hiçbir şeyden şikayet etmedi. Utangaçlığa varan bir tevazusu, kendine ve başkalarına saygısı vardı..."

Sosyalist doğulmadığına, sosyalist yaşandığına inanıyordu Behice Boran. Bir konuşmasında şöyle diyor:

"Kişiler hakkında nasıl mı karar vereceksin? Hayatlarına bakarak. Bir insan yaşadığı hayatın insanıdır. Doğru bulduğumuz fikirleri öyle benimsemiş, öyle içimize sindirmiş olmalıyız ki, bunlar davranışlarımızı biz farkında olmadan dahi etkilemeli, tayin etmeli, yönetmelidir..."

1971'de kapatılan TİP, dört yıl sonra yeniden kurulduğunda, 50 kişilik kurucular kadrosuyla yeniden genel başkan oldu Behice Boran. Beş yıl sonra bu kez 12 Eylül darbesi kapattı partiyi. Parti yöneticileriyle birlikte kısa bir süre için de olsa gözaltına alındı. Arkadaşlarının sağlığı yüzünden duydukları kaygıyla yurtdışına çıkmasını istemelerine gönülsüz de olsa uydu. 81'de "Yurda dön" çağrısına uymadığı için vatanıştıktan çıkarıldı.

Ölüm haberi 10 Ekim 1987'de, "sürgün"den geldi. Belçika'daki dostları Osman ve Zerrin Sakalsız, TKP-TİP birleşmesinden önce Behice Boran'ın çok hasta olduğunu, doktorunun izin vermemesine rağmen basın toplantısına katıldığını anlattılar. Boran, "Katılmam gerektiğini söylüyorlar" demişti dostlarına "Yoksa yanlış anlaşılabilirmiş..." Yine dostlarının anlattıklarına göre o akşam yemekte çok neşeliydi, "artık ölsem de önemli değil" dedi. Ertesi gün de öldü...

Geriye bir kadının, bir partinin tarihiyle bütünleşen özel tarihi kaldı. Bu tarihi yakın

Türkiye'nin ilk parti genel başkanı kadınıydı. Oysa, akademisyenlikte kalmak istemişti...

Behice Boran Sakarya Cezaevi çıkışında. Sayısız tahliyelerinden biri, yıl 1974.

bilenlerden biri Mina Urgan ölümünün hemen ardından şöyle yazdı:

"... Brüksel'in yağmurlu, soğuk parklarında yürürken, İstanbul'un şu ya da bu köşesi üzerine benden ayrıntılı bilgiler istemesini unutamıyorum.

Deniz sevgisini; Gökova'da bir tekneyle gezerken duyduğu keyfi; onu son görüşüm-

de Ostend'de denize girişimizi; koskocaman dalgalar bizi devirdikçe çocuksu sevincini unutamıyorum...

Arkadaşım Behice Boran ile dostluğumuzun yarım yüzyıldan fazla sürmesi bir mutluluk kaynağı oldu benim için...

Ölüm haberini alınca duyduğum acı bu mutluluğu gölgeleyemez." ◀